

Vorst aan de grond?

De financiële en politieke problemen van hertog Arnold van Gelre (r.1423-1473)

Jaap Ligthart

08 juni 2018

Universiteit
Leiden

Verbondsbrief van 3 mei 1418

- Afzenders: ridderschap en (hoofd)steden
- Standpunten
 - 1) de meerderheid besluit over een nieuwe vorst
 - 2) in stand houden van de rechten en grenzen
 - 3) steun van de vorst om landen en gezag in stand te houden

Hertogelijke beloften 25 okt 1419

- Neemt zijn onderdanen niets kwalijk
- Garandeerd rechten en privileges
- Belooft *sine stede, slote noch lande* [niet te] *vercopen, versetten noch veranderen*

Middeleeuwse staatsfinanciering

- Het domein: reguliere inkomsten van de vorst
- Bedes: een vroege vorm van belasting
- Leningen: met of zonder borg of onderpand

Problematiek domeinverpanding

- Verlies van inkomsten
- Verlies van verbinding bevolking – vorst
- Verlies van landsdelen
- ‘Aflossen’ bezwaarde domeinen door onderdanen

Inhuldiging Arnold in 1423

- Verbod op ‘versetten, verpeynden, verkopen, enwechgeven’ van ‘lande, stede, sloite, renthen, guede noch gulde’
- Aflossen goederen bezwaard sinds 1418

Politieke verhouding vorst-staten

- Reinald IV: redelijk zelfstandig
- Arnold: bewegingsvrijheid ingeperkt
 - Gebonden aan verbond 1418
 - Voogdijraad tot zijn 26e
 - Verbod op huwen, oorlog, verpanding zonder toestemming
 - Verbod op aanstellen beambten zonder toestemming onderdanen
 - Verbod op het ‘verkopen’ van functies

Toestemming van onderdanen

Gelre (n=270)	Hofraad	Raad van 16	Steden	Aristocraten	Meerdere groepen	Geen
1423-1431 (n=62)	17.7%	3.2%	1.6%	4.8%	22.6%	50.0%
1432-1449 (n=118)	28.8%	0.8%	0.8%	5.1%	20.3%	44.1%
1450-1465 (n=48)	29.2%	0.0%	2.1%	0.0%	12.5%	56.3%
1466-1470 (n=23)	0.0%	0.0%	0.0%	4.3%	8.7%	87.0%
1471-1473 (n=19)	5.3%	0.0%	0.0%	0.0%	5.3%	89.5%

Gevolgen domeinbezwinging

Kwartier	Schatting totale inkomsten	Schatting bezwaarde inkomsten
Nijmegen	16.946 lb.	11.703 lb. (74.2%)
Arnhem	13.637 lb.	5.979 lb. (43.7%)
Zutphen	3.958 lb	2.791 lb. (70.5%)
Overkwartier	-	-

Bedes en domeinbezwaaring

Overleg	Toegestaan	Doel	Voorwaarden
	1425		Bede wordt pas toegekend na hulddiging
1430?			Weigering om een bede toe te staan voor de hertog de vier hoofdsteden een bepaalde som had terugbetalen;
1432-1434	1432	Oorlogsuitgaven (1/4e), lossing bezwaardegoederen (3/4e)	De hertog mocht de opbrengsten niet voor andere uitgaven gebruiken.
1435-1436/ 1441-1442	1441/1442	Aflossing van de tol van Lobith en bezwaarde domeinen in het kwartier Arnhem (2/3e)	De hertog moet beloven nooit meer goederen te vervreemden zonder toestemming van de ridderschap en steden
1445-1446	1445		
1447-1449;	1448 / 1449	Lossen van zoveel mogelijk bezwaarde domeingoederen als nodig was om met het vorstelijk gezin van te kunnen leven	Nieuwe raad van 16; instelling kleine raad; de hertog mocht geen belangrijke beslissingen nemen zonder hen; domeinbezwaaring alleen met toestemming van steden en ridderschap
1453-1454	?	Aflossen van bezwaarde domeinen	
1459	1459 (oktober)	Aflossen van de Duffel, 70.000 RG gebruiken om hertogelijke schulden te betalen	

Aflossing bezwaarde domeinen?

- Geen domeinen (zichtbaar) afgelost met bedes
- Afgeloste (roerend) goed: ‘dat groete cricifix’
- Inkomsten gingen naar:
 - Betalen geleverde goederen en diensten
 - Aflossing van schulden
 - Betalingen overrentmeester
 - Stedelijke doeleinden

Conclusie

- Centraal niveau weerstand
- Middelbaar niveau: toestemming
- Individueel niveau: profiteren

- Naast elkaar bestaan van particularisme en centralisme was eigen aan de Nederlanden